

Джайнакова Гульнур Бердибаевнанын “Чүй өрөөнүнүн боз-шалбаа топурактарын которуштуруп айдоодо жер семирткичтерди узак мөөнөттө колдонуудагы жаздык буудайдын түшүмү жана сапаты” деген темадагы 06.01.04 – агрохимия адистиги боюнча айыл чарба илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга сунушталган диссертациясына

ПИКИР

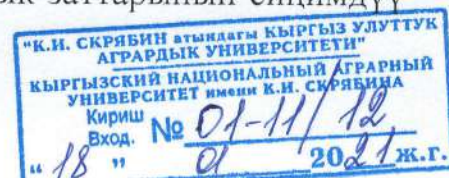
1. Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий жана мамлекеттик программалар менен байланышы.

Иштин актуалдуулугу, стационардык шартта, тогуз талаалуу которуштуруп айдоодонун төртүнчү ротациясында Чүй өрөөнүнүн боз-шалбаа топурагынын шартында, жер семирткичтерди узак мөөнөттө колдонууда, жаздык буудайдын илимий жактан негизделген жер семирткичтер системасын иштеп чыгууга арналгандыгы менен түшүндүрүлөт. Изилдөө иштери мамлекеттик программаларынын негизинде К. И. Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетинин базалык стационардык тажрыйба талаасында жүргүзүлгөн.

2. “Окумуштуу даражаларын жана окумуштуу наамдарын ыйгаруу тартиби жөнүндөгү жобонун” негизинде диссертацияларга талаптар боюнча алынган илимий натыйжалар.

Диссертант, ишти аткаруучу катары талаа тажрыйбаларын, агрохимиялык, лабораториялык анализдерди жеке өзү жүргүзгөн. Диссертациянын келтирилген бардык материалдар, колдон келишинче тыкандык менен илимий жактан чыгармачылык жалпылоодон өткөрүлгөн. Натыйжада, Джайнакова Гульнур Бердибаевна тарабынан талаа которуштуруп айдоолорунда жер семирткичтерди колдонуу, өсүмдүктөрдүн түшүмүн жогорулатуу, алдын ала айтуу жана боз-шалбаа топурагынын асылдуулугун көтөрүүгө байланышкан бир катар маселелер чечилген.

- Жер семирткичтердин ар түрдүү өлчөмдөрүн, түрлөрүн, айкалыштарын узак мөөнөттө колдонуу шартында, топурактагы азык заттарынын сиңимдүү

формаларынын өзгөрүүсү келтирилген. Бул материалдар агрохимиялык иш чараларда, топурактын асылдуулугун пландоо, болжолдоодо эң маанилүү болуп эсептелет.

- Өсүмдүктөгү азот, фосфор жана калийдин өзгөрүүсү, алардын камтылуусу менен түшүмдүн ортосундагы корреляциялык байланыш, көрсөткүчтөрдүн ортосундагы байланыш тыгыз болгондо регрессия теңдемеси чыгарылган.

- Өсүмдүктүн азык заттарын (NPK) топтосу жана пайдалануусу толугу менен чагылдырылган жана андагы көрсөткүчтөр математикалык статистиканын корреляция жана регрессия ыкмалары менен ынанымдуу иштетилген.

- Жүгөрүнүн түшүмү менен азык элементтеринин чыгуусу жана алардын топурактагы чыгуусу мында дагы алынган натыйжалар корреляциялык регрессиялык анализге дуушар болушкан жана мактоого татыктуу.

- Алынган түшүмдүн негизинде азот, фосфор жана калийдин балансынын чоңдуктары келтирилген.

- Жүгөрүнүн данынын түшүмдүүлүгү жана ага жер семирткичтер системаларынын таасири өзүнчө анализге алынган жана жер семирткичтердин таасири менен түшүмдүн ортосундагы байланыш математикалык анализден ынанымдуу өскөн. Натыйжада эң мыкты жер семирткичтер системасы аталып, ал 10,5 ц/га кошумча түшүм берген $N_{90}P_{100}K_{30}$ системасы болуп чыккан. Изилдөөлөр көрсөткөндөй корреляциялык жана регрессиялык анализге таануу менен жер семирткичтердин саны (кг/га) жана жаздык буудайдын данынын түшүмүнүн(ц/га) ортосундагы корреляциялык байланыш өтө тыгыз - $r=0,835$ болду.

- Өзүнчө бөлүмдө жер семирткичтер системаларынын дандын физикалык шарттарына таасири берилген. Дандын көлөмдүк массасы, 1000

дандын массасы жер семирткичтер системаларынын таасири менен бир аз өзгөрүүгө дуушар болсо, дандын тунуктугуна азоттун таасири өтө жогору экендиги аныкталган.

- Жер семирткичтердин бардык түрлөрү колдонулган варианттарда 1кг NPKнын кошумча түшүм менен энергиянын камтылышы $N_{90}P_{100}K_{30}$ системасында жогору болгон жана экономикалык жактан пайдасы жогору экендиги далилденген. Ушул система өндүрүшкө сунушталган.

Автор тарабынан сунушталган система которуштуруп айдоодо, жаздык буудайдын 35-40 ц/га түшүм алууга өбөлгө болот.

Жалпысынан автордун изилдөөлөрү агрохимия илими тарабынан изилдөө иштерине шайкеш келет.

3. Диссертациядагы изденип алуучунун натыйжа, корутундуларынын негиздүүлүгү жана ынанымдуулук даражасы (илимий жоболорунун).

Изилдөө иштери узак мөөнөттөгү стационардык тажрыйбада тогуз талаалуу которуштуруп айдоонун төртүнчү ротациясында жүгөрүдөн кийинки жаздык буудай менен жүргүзүлгөн. Ошондон улам алынган натыйжалар ынанымдуу. Бардык материалдар корреляциялык-регрессиялык анализден өткөрүлгөн. Изилдөөнүн жыйынтыгында алынган корутунду, натыйжа, жоболордун эксперименталдык малыматтар менен бекемделишин жогорулатат жана негиздүүлүгүн арттырат.

4. Диссертацияда келтирилген ар бир илимий натыйжанын (жобонун) корутундунун жаңылануу даражасы.

Коргоого сунушталган иш, боз-шалбаа топурагынын шартында тогуз талаалуу которуштуруп айдоонун төртүнчү ротациясындагы жаздык буудайдын жер семирткичтер системасын изилдеген алгачкы эмгек болуп саналат. Ушундан улам, жогоруда келтирилген жоболор автор тарабынан аткарылган жана жаңы илимий табылга болуп эсептелет.

5. Алынган натыйжалардын ички биримдигине баа берүү.

Изилдөөдөгү бардык эксперименталдык материалдар өз ара байланышта жана айыл чарба өндүрүшүнө жер семирткичтердин эффективдүү системасын кийирүүгө арналган.

Жалпысынан алынган натыйжалар практикага жакын болгондуктан, Кыргызстандын дыйканчылыгында жер семирткичтердин эффективдүүлүгүн жогорулатууга жардам берет.

6. Диссертациянын корутунду, натыйжаларынын, негизги жоболорунун жарыяланышы.

Автор тарабынан диссертациянын негизги жобо, корутундулары 14 макалада жарык көргөн, алардын арасынан 2 макал РИНЦте жарык көргөн.

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү.

Дал келет. Авторефератта кыскача формада диссертациянын мазмуну берилген.

8. Диссертациянын маанисиндеги жана аны жазуудагы КАА бир кемчиликтер.

1. Диссертацияда аммиак азоту Несслер боюнча аныкталды деген менен азоттун бул түрү боюнча маалымат жок.

2. Баптар боюнча корутундулар кыскача берилип калган. Көпчүлүгүн автор оңдоду.

3. Автор өзүндөгү материалдарды пайдалануу менен, азык заттарынын таасирин топурактын пайдалануу коэффициенттеринен көрсөтсө болмок.

4. Адабияттардын тизмесин жаңылоо керек.

5. Диссертацияда стилдик, грамматикалык, орфографиялык каталар кездешет. Булар тууралуу автор кабардар.

Биз жогоруда айтылган кемчиликтер диссертациянын баалуулугун, беделин түшүрбөйт, оңдолуп калса кайра жогорулатат деген ойдобуз.

9. Диссертациянын коюлган талаптарга жана окумуштуулук даражаны ыйгаруу жобосуна туура келүүсү.

Жогоруда аталган ойлордун, кеп-кеңештердин негизинде, Джайнакова Гульнур Бердибаевнанын “Чүй өрөөнүнүн боз-шалбаа топурактарын которуштуруп айдоодо жер семирткичтерди узак мөөнөттө колдонуудагы жаздык буудайдын түшүмү жана сапаты” деген диссертациялык иши келтирилген материалдардын көлөмү, аны чыгармачылык менен жалпылоосу, жаңылыгы, илимий жана практикалык маанилери боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациясынын комиссиясы тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлган талаптарына толук жооп берет, анын автору Джайнакова Гульнур Бердибаевна, ага айыл чарба илимдеринин кандидаты деген илимий даражаны 06.01.04 – агрохимия адистиги боюнча ыйгарууга татыктуу.

Расмий оппонент:

биология илимдеринин доктору, доцент,
Жалал-Абад мамлекеттик университетинин
география кафедрасынын
профессорунун милдетин аткаруучу

Сакбаева З. И.

11.01.2021ж.

*Б.И.У., доцент З.И. Сакбаеванын
кол тамгасын тастыктады.
Окучу катта, п.и.и. Нусупов Р.С.*

